

דבר העורכת

גיליון 15 של **בין המילים** נותן ביטוי לעושר מחקרי והגותי של נושאים מתחומי הטיפול באמנויות. מופיעים בו חמישה מאמרים שעוסקים במרחבים מושגיים וקליניים, ושני טקסטים שעניינם סקירת ספר והתרשמות מכנס מקצועי. הקוראים יוכלו למצוא בגיליון התבוננות רב-גונית ביחסים טיפוליים שנוגעים בתמות מחיי היום-יום שלנו ובאופן שבו הן באות לידי ביטוי באוכלוסיות מגוונות. הטקסטים עוסקים בהקשרים במגוון תיאורטיים ואישיים, והם מביאים עימם את דרכי השימוש בחומרים אמנותיים מעולמות מרובים.

אפרת הברון כותבת על רגע המפגש שבין תפיסות עולם אידיאולוגיות הזרות זו לזו, כשהן נכנסות אל חדר הטיפול ומעוררות את מקומו של הפוליטי-קונקרטי ואת השפעתו. אנו מצויים בנסיבות של מציאות מתמשכת וקשה שטמון בה קונפליקט מדיני וצבאי, על כן לא מן הנמנע כי נתהלך בעולם שיש בו פערי שפות ופרספקטיבות. מה קורה כשכל זה נכנס לטיפול? נראה שעם המעבר של תכנים אלו פנימה אל הקליניקה, המחברת נוטה באופן טבעי להסב מהם את מבטה. היא מתקשה להתעמת עימם גם באופן אישי, בינה לבין עצמה, וגם ביחסיה עם המטופלת. הנסיבות הפוליטיות מעוררות קונפליקט בין חלקים מודחקים שלא נעים להכיר בהם, לבין הדימוי האישי והמקצועי שאנו מזוהים איתו. איך נתמודד עם מסרים פוליטיים נוקבים מכיוון מאוד ספציפי של המפה הפוליטית? איך נשמור על האמפתיה, המצויה בתנועת מטופלת של נוכחות והיעדר? שאלות אלו מתבוננות גם בתופעת "האלבית" ומפציעות דרכו מבעד לטקסט. כל החומרים האלה שנכנסים לטיפול משפיעים בדרכם על המטופלת וגם על המטפלת.

אורלי וקנין ופית דונסקי כותבות על טיפול בטראומה בגישה יונגיאנית, דרך עבודתן עם ילד שחוה קשיים משפחתיים מורכבים. נראה כיצד המעבר ליצירה ולמרחב האמנותי שנפתח לפני הילד מרכז את קשיי הסיפור האישי שלו ומוליך את המשתתפים ליחסים טיפוליים פוריים ומבוססי אמון. נראה כי התהליך הרגשי והיצירתי שהילד עבר במסגרת החינוכית-טיפולית נחוה מתוך הבנה מקבלת ואמפתית. ניכר גם שהוא אכן הצליח להיטיב עם מצבו, שכיחות התקפי הזעם שלו ירדה במידה ניכרת, והוא הרגיש מוכל ומוחזק. הגישה הטיפולית הסימבולית של יונג מתאפיינת בהקניית משמעות לחיבורים וליצירת זיקות בין המציאות החיצונית והקונקרטית לבין המציאות הפנימית, וכן בין החוויה האישית לבין החוויה

הקולקטיבית. המאמר מדגים כמה מתוצרי הנפש משלבי הטיפול השונים, מתייחס לסמלים המופיעים בהם ומביא מן ההיבטים התיאורטיים שהם מייצגים. נראה כיצד העבודה עם ציורים מאפשרת לגעת בחומרי הדמיון הלא-מודעים, להתייחס אליהם ולספר באמצעותם סיפור מתוקן. מרקם היחסים הזה כמו מעצב את הנפש מחדש, לעבודה פנימית אצל המטופל והמטפל גם יחד.

לינור שטיינהרדט כותבת על תהליך טיפולי ממושך שמלווה ילד רך בשנים ומתבונן בשלבים הנמשכים של התפתחותו. הטיפול מיוחד למאפייני העבודה עם ארגז החול ובאמצעות המשחק בחול. טיפול באמנות שנעשה באמצעות ארגז החול מביא עמו מרחב בטוח ומוגן, שהרי יש בו תבנית מוחשית בעלת גבולות תחומים. בה בעת הוא גם מספק מקום מעורר ויצירתי. אנו מתנהלים בעולם כשבדמיוננו חולפים אינסוף דימויים. הרשת הנפשית הבלתי נראית שלנו כמו מוטלת לתוך אוקיינוס הלא-מודע, והיא לוכדת בדרכה תמות של פצע וריפוי: נטישה, כמיהה, בלבול, כעס, פחד, ייסורים, הגנה ועוד. מה שנתפס ברשת נפרד מן הממשות המופשטת ומתמזג עם צורות חול או מיניאטורות נבחרות. המטופל העוסק בתבניות החול נדרש להניח את המיניאטורות ולמקם אותן, ובתוך כך הוא משתתף באופן לא-מודע במסע ספונטני, גלוי ונסתר כאחד. כל בחירה שלנו למקם דבר מה, חפץ או רעיון, היא שפה טבעית ומולדת. אנו חשים כאילו הטבע מדבר אלינו באמצעות האינסטינקט של ההתחקות אחר סימנים ועקבות בחול.

אילנה לח ושבי מדזיני מתארות שלוש רמות של ביטוי ועיבוד בטיפול באמנות. הן בוחרות להתמקד ברמה הראשונה, היא הרמה הקינסטטית-סנסורית, שבה העיסוק בחומרים נוגע ונובע מפעילות הגוף ומתחושות שמתעוררות נכחו. התהליך נעשה עם ובעקבות חקירה של החומרים והמגע במשטחים ובטקסטורות, להבדיל מן הרמה השנייה, המאופיינת כרמה התפיסתית-אפקטיבית, ומן הרמה השלישית, הקוגניטיבית-סימבולית. החוויות המתוארות במאמר מתהוות כאמור ברמה הראשונה של העיסוק בחומר, הנמצא בבסיס כל תהליכי היצירה בכלל ובטיפול בפרט. בטיפול באמנות אפשר להציע למטופל מזון כמעט קונקרטי. אלו הם החומרים המוגשים לפנינו בהתאם לשלב ההתפתחותי שבו המטופל נמצא, וכל אחד יכול להתחבר אליהם מתוך האזור שבו נפשו צריכה לפעול ולהתבטא. המאמר מתאר מגוון טיפולים בקשת של גילאים. אנו רואים כיצד ההתערבות של המטפל היא תגובת ההיענות והאמפתיה כלפי המטופל המספר את סיפורו. אנו נחשפים אליו באמצעות פעולותיו ובצורות הקשר שהוא יוצר. המאמר מבסס את הדיון בתפקידים הייחודיים של החומרים העיסתיים ובמצבים הנפשיים הקשורים בהם, וגם בכיווני התערבות אפשריים במצבים של חוויות טראומטיות.

תמר אנג'ל כותבת על חיבור יוצא דופן בין עבודתה והתמחותה בתחום הביבליותרפיה, המשלבת טקסטים בטיפול, לבין תחום הטיפול באמצעות בעלי חיים. היא מתבוננת בתפיסת המושג נוכחות חיה, שממחישה את האופן העדין שבו אדם אחד נוכח עבור זולתו, ומתוך כך מאפשר לו ליצור בעצמו סיפורים חדשים. מדובר בנוכחות חיה וחיונית, בליווי חם ונושם, חושב ומרגיש, שמטרתו לאפשר לאחר להיות. כאן אנו עדים לאפשרויות המגע עם נוכחות נוספת בחדר הטיפולים, במקרה זה עם כלב ממשי. דימוי הכלב חורג מדפי הטקסטים ומן האיורים ונכנס אל הקליניקה בתפקיד של מקור התייחסות נוסף ובן לוויה עם משמעויות משפיעות משלו. המאמר מתאר את המסורת הספרותית של תופעה זו בתיאוריה הפסיכואנליטית ובספרות היפה ומביא דוגמה קלינית העוסקת בכך הלכה למעשה. אנו עדים לשלבי הטיפול בילד שחווה זה מכבר את העבודה עם סיפורי ילדים, ואף נוטה להתחבר אליהם, ועם זאת הוא נקשר גם אל הנוכחות המפתיעה של הכלב בקליניקה. המעקב אחר הנוכחות המרובה ואפיוניה הייחודיים מלמד על עוררות של מצבי עצמי נוספים ועל אפשרויות רגשיות חדשות.

דן יניב סוקר את ספרה של יהודית ריבקו, העוסק במעגלי הטיפול בפסיכודרמה ובטיפול קבוצתי. הספר מדגיש את כוחה הייחודי של הפסיכודרמה להציג ולשחזר, כאן ועכשיו, את האירועים והדמויות שפגשנו בדרכנו משם ומאז. הספר ערוך כך שכל פרק בו מוקדש למפגש קבוצתי אחד ולנושא תיאורטי מוגדר. הנושא משמש נקודת מבט שדרכה נבחנת ומתבררת ההתנהלות הקבוצתית, וכך אופי ההנחיה באותו מפגש. הפרקים ערוכים בסדר מתפתח, כך שכל פרק תואם את השלב ההתפתחותי של הקבוצה. כל מנחה קבוצות חווה בעבודתו בדידות והתלבטות, ולכן השיתוף הרגשי והאינטלקטואלי שהספר מציע נחוץ וחשוב. אין ספק שפרקיו והנושאים שהוא עוסק בהם מהדהדים את המתרחש בראשם של מנחים רבים.

מייטרי שחם כותבת על הכנס הבינלאומי לטיפול בתנועה, שהתקיים באתונה באוקטובר 2018. הכנס עסק בנושאים של רב-תרבותיות, הגירה ופליטים. חומרים אלו של מעברי גבול מוכרים לנו ורלוונטיים ממציאות חיינו במרחב הגלובלי, וכאן אנו למדים על השלכותיהם במרחב הטיפולי. בכנס זה השתתפו כ-240 מטפלות ומטפלים מרחבי אירופה והעולם, והייתה בו נציגות מכובדת של עבודות מחקריות וקליניות שהוצגו בידי משתתפות מישראל. מתוך הנושאים והפאנלים הרבים שנדונו בכנס, הטקסט מתמקד בהיבט הרב-תרבותי האישי והמקצועי כפי שנחוה על ידי הכותבת. היבט נוסף של רב-תרבותיות, הרלוונטי לנו במיוחד, עלה מתוך פאנל שעסק בתוכניות ההכשרה בטיפול בתנועה. הוצגו בו סוגיות שמעסיקות אותנו במחשבה על שילוב מפגשים ומרחבים רב-תרבותיים בכיתות הלימוד של הסטודנטים והמורים.

לסיכום אפשר לומר כי הגיליון מעניק לקוראים, גם למי שאינם אמונים על עולם הטיפול, מחשבה מרעננת והתנסות חדשה במציאות חיינו המורכבת; לא כל שכן היא ההתבוננות המכוונת והמיועדת לקהלים המקצועיים של המטפלים באמנויות ולאנשי טיפול אחרים.
אנו מקווים להעניק מידה של טוב לעולם שזקוק לכך.

בברכה,

ד"ר נעמה לב ארי

עורכת כתב העת